

УДК 372.851:373.31.001.895

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-670-681](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-670-681)

Федій Олександр Анатолійович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри географії, методики її навчання та туризму, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, <https://orcid.org/0000-0002-4879-9523>

Єрмаков Вячеслав Володимирович кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії, методики її навчання та туризму, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, <https://orcid.org/0000-0003-3997-4788>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ УЧНІВ В УМОВАХ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто інтерактивні методи навчання та обґрунтовано їх роль у розвитку творчих здібностей учнів під час уроків. Показано, як застосування інтерактивних технологій у закладах загальної освіти сприяє інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу. Наведено точки зору науковців щодо інтерактивних методів навчання. Зокрема, підкреслено, що зазначені методи поєднують в одне ціле діяльність вчителя та учнів, спрямовану на засвоєння мовних знань, умінь і навичок, на організацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Обґрунтовано етимологію терміну «інтерактивний». Доведено, що інтерактивне навчання є діалогом, який заперечує домінування як когось одного, так і однієї думки над іншою. Окреслено принципи інтерактивного навчання. Наведено схематично та надано характеристику інтерактивній моделі навчання. Виокремлено групи інтерактивних технологій, схематично наведено їх види. Надано рекомендації щодо вибору та практичного застосування інтерактивних методів навчання. Обґрунтовано доцільність використання комп'ютерної презентації як інтерактивного інструменту навчальної діяльності. Наведено методики та прийоми, які можуть бути використані на різних етапах навчального процесу. Підведено підсумок щодо доцільності використання інтерактивних інструментів в навчальному процесі закладів загальної освіти, підкресливши, що завдяки технологіям навчання, розвиваючи в собі творчу особистість, учні покращують результати навчання, здобувають соціальні навички, реалізують позитивне ставлення до ефективної співпраці для вирішення складних проблем. Визначно, що завдяки оптимальному використанню різноманітних інтерактивних методів навчання у навчальному процесі змінюються позиції вчителя та учнів. З носія готових знань учитель стає організатором пізнавальної діяльності учнів, а останні стають рівноправними суб'єктами навчання. При цьому створюється та

впроваджується модель творчої особистості, яка не лише здатна до спілкування, розуміє історичні процеси та правові явища, а й вміє самостійно працювати над розвитком свого інтелекту, культури та моралі.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, заклади загальної освіти, інтерактивні інструменти, взаємодія учнів, інтерактивна модель навчання.

Fedii Oleksandr Anatoliiovych PhD in Pedagogy, docent, Professor of the Department of Geography, Methods of Teaching and Tourism, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ostrohradskyi St., 2, Poltava, 36000, <https://orcid.org/0000-0002-4879-9523>

Yermakov Viacheslav Volodymyrovych PhD in Geografy, docent, Professor of the Department of Geography, Methods of Teaching and Tourism, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ostrohradskyi St., 2, Poltava, 36000, <https://orcid.org/0000-0003-3997-4788>

EXPERIENCE OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PRIMARY SCHOOL

Abstract. The article considers interactive teaching methods and substantiates their role in the development of creative abilities of students during lessons. It is shown how the use of interactive technologies in general education institutions contributes to the intensification and optimization of the educational process. Researchers' views on interactive teaching methods are presented. In particular, it is emphasized that these methods combine the activities of teachers and students, aimed at the acquisition of language knowledge, skills and abilities, the organization of cognitive activity of students. The etymology of the term "interactive" is substantiated. It has been proven that interactive learning is a dialogue that denies the dominance of one person and one thought over another. The principles of interactive learning are outlined. The interactive model of learning is given schematically and described. Groups of interactive technologies are singled out, their types are schematically given. Recommendations for the selection and practical application of interactive teaching methods are given. The expediency of using a computer presentation as an interactive tool for learning activities is substantiated. Methods and techniques that can be used at different stages of the educational process are presented. Summing up the expediency of using interactive tools in the educational process of general education institutions, emphasizing that thanks to learning technologies, developing a creative personality, students improve learning outcomes, acquire social skills, implement a positive attitude to effective cooperation to solve complex problems. It is clear that due to the optimal use of various interactive teaching methods in the educational process, the positions of teachers and students change. From the carrier of ready-made knowledge, the teacher becomes the organizer of the cognitive activity of students, and the latter become equal subjects of learning.

At the same time, a model of creative personality is created and implemented, which is not only able to communicate, understand historical processes and legal phenomena, but also knows how to work independently on the development of their intellect, culture and morals.

Keywords: interactive teaching methods, general education institutions, interactive tools, student interaction, interactive learning model.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у світі особливо важливим є оптимізація навчально-виховного процесу, що досягається шляхом удосконалення форм навчання та ефективного використання існуючих освітніх технологій як на уроках, так і під час позакласної роботи з учнями. Проте, незважаючи на важливість даного питання, використання більшості інструментів, що застосовуються, або могли б бути використані у закладах загальної освіти, досі не врегульовані належним чином у навчальній та методичній літературі.

Як свідчить досвід використання новітніх освітніх технологій у різних країнах світу, застосування інтерактивних технологій у закладах загальної освіти сприяє інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу, дозволяє вчителям:

- 1) організувати навчальний процес доступніше та цікавіше;
- 2) моделювати різноманітні соціальні ситуації, збагачувати соціальний досвід учнів через включення в різноманітні навчальні та життєві ситуації та збагачення їхнього досвіду;
- 3) створити умови для розвитку в учнів умінь будувати конструктивні стосунки в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, вміти будувати діалог, знаходити спільне вирішення проблеми;
- 4) навчити учнів формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свою позицію, ефективно сперечатися та дискутувати, слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- 5) ефективно розвивати у школярів навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Крім того, використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співпраці вчителя та учня, сприяє покращенню психологічного клімату на уроці, конструктивній взаємодії, створенню доброзичливої атмосфери. На жаль, сьогодні більшість вчителів не тільки недостатньо обізнані щодо наявності методів та технологій інтерактивного навчання, але й не володіють інструментарієм їх ефективного використання, адже кожен інструмент вимагає від викладача чіткого послідовного, поетапного впровадження з обов'язковим розумінням прогнозованих результатів навчання.

Методики та прийоми, які використовуються на різних етапах навчального процесу, складають його організацію, підпорядковуються певним дидактичним завданням, характеризуються необхідністю постійного оновлення та

вдосконалення відповідно до змін в житті суспільства та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Отже, важливо організувати діяльність учнів таким чином, щоб оптимально розвивати їх творче мислення, формуючи навички самостійної роботи з підручником та іншими джерелами знань, розвиваючи під час навчального процесу один з найважливіших навиків освіченої людини – вміння вчитися.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато науковців присвятили свої роботи методам навчання як одним з найважливіших основ ефективності освітнього процесу. Так, Дівакова І. [1] у своїх роботах відзначає, що методи навчання – це способи роботи вчителя та, в залежності від них, способи роботи учнів з обраним матеріалом.

Кондратюк О. [2] стверджує, що методи навчання – це система взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів та прийомів і способів навчання, а кожен прийом – це система дій та операцій вчителя та учнів, які відрізняються раціональною послідовністю та цілеспрямованістю.

Варто звернути увагу на методичні поради Шишак А. [3] вчителям початкових класів щодо реалізації завдань концепції нової української школи. Вони містять роз'яснення щодо застосування принципів інтерактивності на уроках з урахуванням психологічних особливостей учнів, методики застосування інноваційних методів навчання тощо.

Роздуми Кодлюк Я. [4], Коломієць Н. [5], Пишко О. [6] та інших українських вчених трактують якість освіти з точки зору її відповідності суспільним потребам і очікуванням споживачів освітніх послуг, ефективності освітнього процесу та відповідності її державним вимогам, а також вимогам освітніх стандартів, формування професійних компетенцій, а також розвитку суспільства в певному часовому вимірі, що слід враховувати в динаміці змін, соціальному партнерстві державних органів, роботодавців та громадськості. Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень у цьому напрямі, потребує додаткового вивчення структура та особливості освітнього процесу.

Метою статті є визначення особливостей впровадження сучасних інтерактивних методів і прийомів навчання, що активізують творче мислення та реалізують творчий потенціал учасників навчально-виховного процесу у закладах загальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Провідною ідеєю сучасного навчання є самовдосконалення, самореалізація творчої особистості, що потребує створення комфортних умов навчання, за яких кожен здобувач освіти відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність, при чому реалізується його інтелектуальний потенціал, розвиваються його природні здібності, як учнів, їх моральні якості; відбувається налаштування учнів на подальшу активну, творчо усвідомлюючу самодіяльність, що відповідає їхнім духовним потребам, задовольняє їх прагнення до самореалізації та прояву особистісних якостей. Все це є ефективним шляхом всебічного розвитку особистості, виявлення та формування її творчого потенціалу.

Термін «інтерактивна педагогіка» є відносно новим: його ввів у 1975 році німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення даного терміну

показують, що поняття «interactivity», «interactiv» прийшли до нас з англійської мови. Термін «inter» означає «серед», а термін «act» – діяти, і таким чином «interact» тлумачиться як «взаємодіяти».

Таким чином, інтерактивне навчання є діалогом, який заперечує домінування як когось одного, так і однієї думки над іншою.

Розрізняють такі принципи інтерактивного навчання:

- діяльнісний принцип (для досягнення цілей кожен учень повинен активно брати участь у процесі спілкування та активно взаємодіяти з іншими);
- принцип відкритого зворотного зв'язку (висловлюються будь-які або всі учасників групи, озвучуючи думки, ідеї чи заперечення щодо завдань; саме завдяки активному використанню зворотного зв'язку можна з'ясувати, як їх сприймають інші люди з їхнім способом спілкування, стилем мислення, особливостями поведінки);
- принцип експериментування (активний пошук учнями нових ідей та шляхів вирішення поставлених завдань; цей принцип дуже важливий і як зразок стратегії поведінки в реальному житті, і як поштовх до розвитку творчості та ініціативи особистості);
- принцип довіри у спілкуванні (часто цьому сприяє особлива організація групового простору під час проведення занять: зазвичай на роботі прийнято розташування учнів і вчителя по колу, зміна стереотипної установки та уявлення про те, як потрібно проводити та організовувати заняття, яку роль у них має відігравати вчитель);
- принцип рівності всіх позицій (це означає, що вчитель не намагається нав'язувати свої думки, а діє разом з дітьми; як правило, в ролі організатора може бути будь-який учень).

Інтерактивне навчання спрямоване на: створення умов для залучення всіх слухачів до процесу пізнання; надання можливостей для кожного слухача зрозуміти і відобразити те, що вони знають і думають; напрацювання та визначення основних цінностей; створення атмосфери співпраці, взаємодії; розвиток комунікативних якостей і навичок; створення комфортних умов навчання, які б принесли будь-якому слухачу успіх, інтелектуальний потенціал, безпеку, унікальність, важливість.

Інтерактивність у навчанні можна розглядати як взаємодію учнів, перебування їх у розмовному режимі, діалозі, спільних діях (рис. 1).

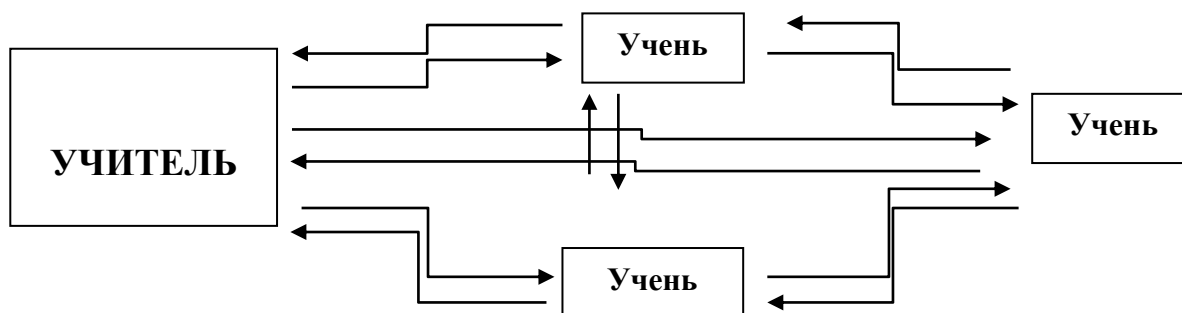

Рис. 1. Інтерактивна модель навчання
 Джерело: побудовано авторами на основі [7].

Схема даної моделі відображає постійне спілкування учителя з учнями, учнів з учнями. Відбувається спілкування всіх членів колективу. При навчанні за такою моделлю застосовують ділові та рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, фронтальне опитування, круглий стіл, дебати.

Відповідно, інтерактивний у буквальному сенсі може бути методом, у якому учень є учасником, який робить щось разом з іншими: говорить, керує, моделює, пише, малює тощо, тобто не лише слухає, спостерігає, а бере активну участь у тому, що відбувається, створюючи це самостійно. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що процес навчання відбувається лише через постійну, активну взаємодію всіх учнів. Це спільне навчання, взаємонавчання (колективне, групове).

За інтерактивного навчального процесу всі учні та вчителі є рівноправними суб'єктами навчання, при цьому присутнє розуміння того, що вони роблять, розмірковування про те, що вони знають, вміють. В інтерактивному навчанні вчитель виступає як організатор навчального процесу, як порадник, як фасилітатор, який ніколи не «замикає» процес навчання на собі.

Найважливішим у процесі навчання є зв'язки між учнями, взаємодія та співпраця між ними. Результати навчання досягаються спільними зусиллями учасників навчального процесу, учні несуть відповідальність за результати навчання один одного.

Одним із результатів навчання і виховання в школі має стати готовність дітей до оволодіння сучасною комп'ютерною технікою та актуалізації отриманої з її допомогою інформації для подальшої самоосвіти. Для досягнення цих цілей вчителі початкових класів повинні не лише використовувати інформаційні технології в процесі навчання, а й враховувати комфортні та здорові умови їх використання. Враховуючи психологічні та вікові особливості учнів закладів загальної освіти, можна забезпечити ефективне використання технологій навчання.

На сьогоднішній день педагогічна наука розробила різноманітні інтерактивні технології. Демчинський О. [8], виділяє 4 групи інтерактивних технологій: 1) технології кооперативного навчання; 2) технології колективного та групового навчання; 3) технології моделювання ситуації; 4) технології обробки тем обговорення (рис. 2).

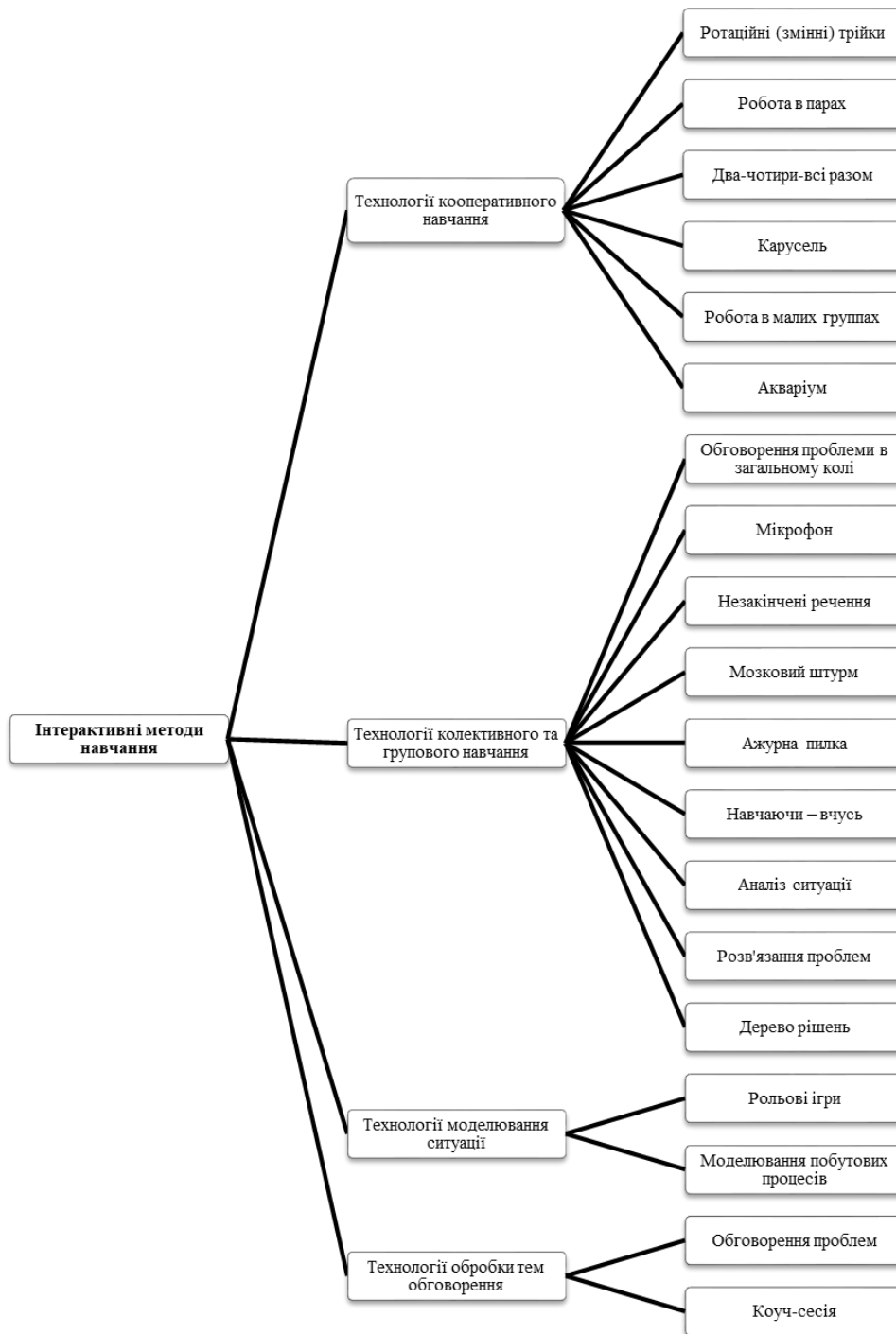

Рис 2. Групи інтерактивних методів навчання
 Джерело: побудовано авторами на основі [8].

Серед вказаних на схемі інтерактивних методів навчання значний вплив на педагогічно-пізнавальну діяльність учнів на уроці мають технології колективного та корпоративного навчання, зокрема найбільш часто використовувані прийоми «мікрофон», «мозковий штурм», «метод падіння» та інші. Ці технології передбачають одночасну співпрацю всього класу, коли при обговоренні певних тем вчителі та учні приходять до консенсусу, всі учні залучаються до процесу навчання. Більшість із цих технологій спрямовані на

розвиток в учнів уміння логічно висловлювати свою позицію та обговорювати проблемні питання.

Значною популярністю в учнів користується прийом «мікрофон». Використання методики дозволяє кожному учню дуже швидко відповідати на запитання, висловлювати свою думку чи точку зору. Для цього учням дається предмет, який виконує роль уявного мікрофона. Учитель ставить запитання, а учні відповідають один одному за допомогою мікрофона. Учні повинні говорити швидко і точно. Використовуючи цей прийом на етапі передачі теми та мети уроку, вчитель повідомляє учням тему уроку та пропонує їм по черзі в уявний мікрофон запитати про те, що вони хочуть дізнатися на уроці. Потім учитель узагальнює висловлені ідеї та формулює мету уроку. Учні відчувають свою причетність до мети та цілей уроку, відповідальність за результати уроку. Цей психологічний момент є однією з умов ефективної діяльності учнів на уроці.

До групи технологій редагування тем обговорення входять дискусії, методи «Прес», «Вибрати позицію» тощо. Дискусія вчить глибоко розуміти проблему, викладати свою позицію, працювати з аргументами, критично мислити. Обговорення краще використовувати на уроках в старшій школі, коли учні аналізують проблемні ситуації, роблять висновки тощо.

Техніка вибору позиції ефективна для розвитку в учнів навичок дискусії. За допомогою цієї техніки в класі можна розглядати протилежні позиції та пізнавати один одного з альтернативними поглядами, навчати, захищати власні погляди і слухати інших.

При обговоренні суперечливих фактів, проблемних питань, різних позицій тощо тощо учням пропонується прочитати важливу чи гіпотетичну спірну інформацію та проаналізувати її за схемою: «факти? - В чому проблема? - Яке рішення? - Які можуть бути аргументи?».

Ефективними є технології моделювання ситуацій, які розвивають критичне мислення дітей, вміння висловлювати свої думки, знаходити підхід до вирішення певних ситуаційних проблем і передбачити власні шляхи їх подолання. Пізнавальна діяльність учнів активізується тим, що кожен має можливість висловити власну думку, прислухатися до висловлювань інших, проявити вміння діяти. До групи технологій моделювання ситуації входять рольова гра, моделювання ситуації тощо. Для використання цих прийомів вчитель повинен створити проблемну ситуацію, а учні – для обговорення – запропонувати можливе рішення. Ці методи можна використовувати в поєднанні з технологіями спільного навчання.

З метою залучення учнів як активних учасників до навчального процесу ефективним є використання програми Power Point, за якою учні створюють презентації про результати своєї дослідницької діяльності за змістом літературного твору та вивчають характерні риси твору, героя, біографії письменника, мовленнєві явища. Ця ефективна форма допомагає узагальнити, обробити, повторити, систематизувати інформацію.

В інтерактивному процесі часто відбувається обговорення певних тем, вивчається «саме життя», де учасники «проживають» конкретну подію, яка запланована, структурована. При цьому кожен із використаних методів виконує свою функцію, а комплексний вплив на учнів може бути не повністю передбачуваним. Тому для ефективного використання інтерактивних методів і технологій у навчально-виховному процесі вчителю необхідний власний досвід участі в групових інтерактивних вправах.

Вчені та практики усвідомили, що здобуття знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей, набуття певних компетенцій особистості учня є найбільш ефективним, коли в навчальному процесі використовуються інтерактивні форми та методи.

За допомогою інтерактивних технологій учні можуть:

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до вивчення матеріалу, таким чином, навчання є доступнішим;
- вчитися формулювати власну думку, правильно її висловлювати, обґрунтовувати власну позицію, сперечатися та дискутувати;
- навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативні думки;
- моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід, залучаючись до різних життєвих ситуацій, моделюючи їх;
- навчитися будувати конструктивні стосунки в групі, уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси, домагатися діалогу та консенсусу;
- формувати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [4; 5].

Для ефективно побудови процесу навчання важливо розуміти, які цілі ставляться перед учасниками на кожному етапі навчального процесу: отримати інформацію, відпрацювати навички, отримані в моделюванні проблемних ситуацій, сформулювати своє ставлення до проблеми тощо. Хороший організатор навчального процесу повинен мати в своєму арсеналі цілий ряд методів (з відповідними матеріалами) для використання в будь-який потрібний час. Для того, щоб більш точно реалізувати вибір методів навчання, можна скористатися порадами в таблиці 1.

Таблиця 1

Рекомендації щодо вибору інтерактивних методів навчання

Група	Методи	Приклади	Рекомендації
1	Передавання інформації	Доповідь, міні-лекція, вступне слово, матеріали для самостійного вивчення, інструкції, аудіо- та відеоматеріали	Під час подання нового матеріалу, з яким учасники до цього часу не зустрічалися; практично у кожному вступі до навчального матеріалу і наступних методів
2	Ведення дискусії	Дискусія, дебати, переговори, круглий стіл	Стосується як ознайомлення матеріалу, так і його поглиблення у поєднанні із власним досвідом групи
3	Вдосконалення вмінь	Кейси завдань, тренінг вмінь, практикування	Під час проведення вправ, простих і повторюваних мануальних і розумових дій
4	Засвоєння знань про процеси	Інструкція «крок за кроком», списки завдань, плани дій	Для отримання знань типу knowhow («знати як»)

5	Спостереження процесів	«Акваріум», затримання дій	Для реагування на внутрішньо групові процеси, для засвоєння знань про процеси
6	Рішення проблем	«Мозковий штурм», консультації	Для навчання розв'язування індивідуальних та групових проблем, для навчання приймання демократичних рішень
7	Імітаційні технології	Ситуаційний аналіз, рольова гра, сценарії проблем	Для отримання знань про суспільні процеси та механізми (а також власної поведінки в групі), для випробування здобутих вмій, зокрема міждисциплінарних, для активізації

Джерело: побудоано авторами на основі [1].

Розвитку творчого потенціалу учнів середньої та старшої школи сприяє використання дидактичних мультимедійних матеріалів, електронних підручників і посібників, мультимедійної комп'ютерної презентації [9].

Досвід використання комп'ютерної презентації показав, що такий спосіб подання інформації сприяє розвитку творчого мислення учнів, зокрема, для: 1) посилення впливу на аудиторію, оскільки значна кількість інформації сприймається одночасно зоровими і слуховими рецепторами; 2) полегшення розуміння та сприйняття поданого матеріалу; 3) запам'ятовування навчального матеріалу протягом більш тривалого періоду часу; 4) підвищення психологічної ймовірності робити правильні висновки, судження та узагальнення; 5) скорочення часу на вирішення проблеми.

Одночасно за допомогою інтерактивних засобів налагоджується: розвиток комунікативних навичок; емоційний контакт між слухачами; робота в команді, учні вчать прислухатися до думки один одного; позбавлення учнів від нервового напруження, дає можливість змінити форми своєї діяльності та привернути увагу до ключових питань теми.

Інтерактивні методи захоплюють аудиторію, викликають у неї інтерес і мотивацію, навчають самостійно мислити та діяти.

Особливості інтерактивного навчання:

- технологія парної роботи може бути спрямована на порівняння знань, обговорення та критичний аналіз інформації, обмін думками щодо проблемних питань шкільних уроків тощо;

- методика організації парної роботи на уроці включає формування пар, оголошення завдання, узгодження часу на його виконання, виконання завдання та презентацію результатів. У цьому випадку вчитель може поставити завдання учням, що працюють в парах, допомогти їм прийти до спільного результату, спільної позиції з певної теми;

- під час роботи в парах можна використовувати елементи рольових ігор (ролі «вчитель» і «учень», «журналіст» і «інтерв'юер», «експерт» тощо).

Таким чином, впровадження інтерактивних методів навчання сприяє формуванню в учнів пізнавального інтересу до вивчення предметів, дає змогу вчителю враховувати розвиток творчих здібностей учнів, оскільки інноваційні методи навчання активізують творчий потенціал учнів і загалом підвищують якість знань, забезпечують практичну та творчу підготовку.

Висновки. Отже, завдяки оптимальному використанню різноманітних інтерактивних методів навчання у навчальному процесі змінюються позиції вчителя та учнів. З носія готових знань учитель стає організатором пізнавальної діяльності учнів, а останні стають рівноправними суб'єктами навчання. При цьому створюється та впроваджується модель творчої особистості, яка не лише здатна до спілкування, розуміє історичні процеси та правові явища, а й вміє самостійно працювати над розвитком свого інтелекту, культури та моралі.

Завдяки технологіям навчання, розвиваючи в собі творчу особистість, учні покращують результати навчання, здобувають соціальні навички, реалізують позитивне ставлення до ефективної співпраці для вирішення складних проблем, набувають і усвідомлюють уміння їх розв'язувати, при цьому підвищується самооцінка, впевненість у собі, учень не боїться брати відповідальність за рішення, вчиться бачити альтернативи, часто виступає в ролі організатора шкільних заходів, краще ставиться до освіти та школи загалом.

Досвід роботи вчителів з цими прийомами свідчить, що такі форми навчання «знімають» традицію навчання, оживляють розум, дитина вчиться працювати з різноманітними джерелами знань, і при цьому не тільки розвивається інтерес, зацікавленість і успішність загального розвитку особистості здібності учня.

Література:

1. Демчинський О. Інтерактивні методи викладання. Практичні поради для викладачів. К.: 2017. 64 с. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1514283742Interactivne%20vykladannia.pdf>
2. Кондратюк О. Інтерактивні уроки в початковій школі. К.: Шк. світ, 2017. 128 с.
3. Шишак А. Інтерактивні методи роботи з підручником у початковій школі. Сучасна початкова освіта в поглядах молодих науковців: матеріали II туру Всеукр. конк. студ. наукових робіт зі спеціальності «Початкова освіта». 2019. Вип. 8. С. 138-144.
4. Кодлюк Я., Шишак А. Інтерактивні методи роботи з підручником у початковій школі. Методичні орієнтири. № 1-3. Січень 2020 р. С. 581-583.
5. Коломієць Н. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. К.: 2018. 129 с.
6. Пишко О. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. Народна освіта. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257.
7. Дмитренко К. Звичайні форми роботи — новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Х.: ВГ «Основа», 2018. 119 с.
8. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / Авт.-упор. І. І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 180 с.
9. Новиченко О. З досвіду використання інтерактивних технологій. Початкова освіта. № 41. 2017. С. 4-15.

References:

1. Demchynskyj, O. (2017). Interaktyvni metody vykladannja. Praktychni porady dlja vykladachiv [Interactive teaching methods. Practical advice for teachers], 64. Retrieved from: <http://nsj.gov.ua/files/1514283742Interactivne%20vykladannia.pdf> [in Ukrainian].
2. Kondratjuk, O. (2017). Interaktyvni uroky v pochatkovij shkoli [Interactive lessons in primary school]. K.: Shk. svit, 128 [in Ukrainian].

3. Shyshak, A. (2019). Interaktyvni metody roboty z pidruchnykom u pochatkovij shkoli [Interactive methods of working with the textbook in primary school], *Suchasna pochatkova osvita v pohljadakh molodykh naukovciv: materialy II turu Vseukr. konk. stud. naukovykh robit zi specialnosti «Pochatkova osvita» – Modern primary education in the views of young scientists: materials of the second round All-Ukrainian. conc. stud. scientific works in the specialty «Primary Education»*, 8, 138-144 [in Ukrainian].
4. Kodljuk, Ja., & Shyshak, A. (2020). Interaktyvni metody roboty z pidruchnykom u pochatkovij shkoli [Interactive methods of working with the textbook in primary school]. *Metodychni orijentyry – Methodical guidelines*, 1-3, 581-583 [in Ukrainian].
5. Kolomijecj, N. (2018). Dydaktychni zasady zastosuvannja interaktyvnykh metodiv navchannja molodshykh shkoljariv [Didactic principles of application of interactive methods of teaching junior high school students], 129 [in Ukrainian].
6. Pyshko, O. Interaktyvni metody navchannja jak sposib rozvytku tvorchykh zdbnostej uchniv na urokakh istoriji ta pravoznavstva [Interactive teaching methods as a way to develop creative abilities of students in history and law lessons], *Narodna osvita – Public education*. Retrieved from: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257 [in Ukrainian].
7. Dmytrenko, K. (2018). Zvyčajni formy roboty — novyj pidkhid: rozvyvajemo ključovi kompetentnosti: metod. posib [Usual forms of work - a new approach: developing key competencies: method. way.], 119 [in Ukrainian].
8. Divakova, I. (2018). Interaktyvni tekhnologhiji navchannja u pochatkovykh klasakh [Interactive learning technologies in primary school], 180 [in Ukrainian].
9. Novychenko, O. (2017). Z dosvidu vykorystannja interaktyvnykh tekhnologhij [From the experience of using interactive technologies], *Pochatkova osvita – Primary education*, 41, 4-15 [in Ukrainian].